ספר הישר — השער השמונה עשר - בהפרש אשר בין צדיק ורשע.

השער השמונה עשר - בהפרש אשר בין צדיק ורשע.

דע כי הרשע לא יווסר עד ייסרוהו, ולא ייזהר בהיותו בטובה עד אשר תבואהו שואה, ואז ייקץ משנתו.

אך הצדיק בהיותו בשלוה, אז ייזהר ויפחד פן תבוא עליו הרעה, כמו שאמר (קהלת ז) "ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה".

והרשע, אם יתן לו ה' עושר ונכסים וכבוד, אז יוסיף צרה, ולא יחדל מעשות כל עבירה, ויביט ויבטח ברוב עשרו, ותיקר נפשו בעיניו, ויזיק לבני אדם, ולא יחמול על העניים ומרודים.

והצדיק, אם יהיה לו הון עתק, לא ישכח העניים, ויזכור המרודים, ויעזור אותם תמיד, ויכניע נפשו, ולא יתגאה על אדם, ולא יבטח בעשרו, וידע כי הוא רוח הולך ולא ישוב.

והרשע, אם ישיג מעלה גדולה ועושר וכבוד, יאמר בלבו, למי יחפוץ המלך לעשות יותר ממני. ראה האל, כי הייתי ראוי לכל הכבוד הזה, בתחבולותי ועצתי צברתי העושר הזה, ואילו אהיה כמו פלוני ופלוני העצלים, הייתי רש ועני כהם.

והצדיק כאשר תשיג ידו לכבוד גדול, יאמר כאשר אמר דוד המלך, עליו השלום (שמואל ב ז) "מי אנכי ה' אלהים ומי ביתי כי הביאותני עד הלום". ויאמר, מדוע זיכני הבורא לכל הטובה הזו, ואני אין בי מעשים טובים, והייתי ראוי להיות ניגש ונענה כל ימי על רוב חטאתי והבורא הפך לי הרע בטוב, ובמה אוכל לגמול אותו אחת מאלף. ויתווכח עם לבו ויאמר, לבי, לבי, אל תבטח ברוב כבודך, כי מי יודע אם הוא לטובתך, או העושר הזה אם הוא לבלעדיך שמור, או התדע אם יבואו לך שודדי לילה ויבוזו יגיעך, או התדע שנתן לך האל זה הכבוד מפני שהוא מואס בך, ואם יש לך שום זכות גומלך אותה בעולם הזה, כדי שתלך ריקם בעולם הבא.

הרשע, אם יתחבר למלכים, יאמר בלבו, מפני שאני מחבר נכבד ובעל שכל ודעת, על כן עליתי למעלה הזאת, ולא יתן הבורא כבודו אלא למי שראוי לו, ועל כן חלק לי הכבוד הזה.

והצדיק יאמר, אנא, אלהי, הנה אנכי עפר ואפר, רימה ותולעה, חרפת אדם ובזוי עם, ובמה זכיתי לזה הכבוד, ויש בעולם חסידים וטובים ממני, והם בצער ובדוחק וקוצר יד, ולא זכו לאחד מני אלף מכל אשר זכיתי.

והרשע אשר יוורש, יכעס ויתקצף ולא יסתפק בחלקו, וילך בלילה לגנוב ולעשוק, ויעשה הונאות, כדי שיבוא לידו הון עתק, ויקנא בחביריו, ויבקש מכל אדם לעסוק ולעזור אותו.

והצדיק אם יוורש, יתן שבח לבורא, כמו שאמר איוב (איוב א) "ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך". ויסתפק בפת חרבה, וישמח בחלקו, ולא יחלל לכבודו עזרת בני אדם, כי אם עזרת האל לבדו.

והרשע, אם יחלה, יפחד ויירא מאד שמא קרבה עתו, ואז יינחם על כל אשר עשה, וידור נדר לעשות תשובה אם יתרפא, וכאשר יתרפא - ישוב לרשעתו.

והצדיק, אם יחלה, לא יפחד מן המות, כי הוא יודע כי יצא מאפלה לאורה ומאנחה למנוחה, ויכיר כי הבורא אוהב אותו, ועל כן ייסרהו, כדי שיהיה טהור ונקי מכל עוונותיו בלכתו לעולם הבא, וידור נדרים אם יתרפא להוסיף על עבודתו, וכאשר יתרפא לא יחל דברו, ככל היוצא מפיו יעשה.

והרשע, אם יחכם מיד ישחית אמונתו בחכמתו, וילעג על החסידים, ויחשוב כי הם פתאים, ויחשוב כי החכמה לו לבדו ניתנה, וראשית פרי חטאתו אשר יקנה מחכמתו, כי לא יאמין בתחיית המתים ולא ביום הדין ולא בדברי רבותינו, זכרונם לברכה, רק יחשוב הכל כאין, ויביא ראיות ואותות מחכמתו הדלה, ויניח הקבלה החזקה, וירדוף אחרי אותות חלושות וסברות גרועות, והוא כמו ירבעם חוטא ומחטיא את הרבים, ועל כן עוון הרבים תלוי בו.

ואם יחכם החסיד תכפל אמונתו, ויתחזקו מוסדותיה בלבו, ויורה התועים, וילמד לפושעים, ויחזק אמונתם החלושה באותות ומופתים חזקים, מן השכל ומן הכתוב ומדברי רבותינו, זכרונם לברכה.

ואם יבואו על הרשע חידושים או עסקים אשר ישלה בהם, ישכח אלהיו, ואם היה מתפלל יניח תפילתו, ואם היה עוזר דלים, ישכחם. ואם היה לומד דברי אלהים יניחם.

ואם יבואו על הצדיק חידושים או עסקים רבים לא ירף ידו מעבודתו, ולא יחרף לבבו מימיו, רק לבבו ועיניו אחרי עבודת אלהיו, ולא יטרידוהו העסקים החזקים, ולא החידושים והשיבושים.

ואם יבואו על הרשע מאורעות רעים, או יקחוהו בשבי, או יאסרוהו במאסר, או יענוהו, או יעשו בו שפטים, יתקצף על דין אלהיו ויאמר, טוב מותי מחיי, ומה היה מזלי הרע בין חברי, כי הם בשלוה ולא שבט אלוה עליהם, ואני מיום שנבראתי מנוחה לא מצאתי, מרעה אל רעה יצאתי ויוסף ה' לי יגון אנחותי על מכאובי. ויש עת אשר יכעס הרשע על נפשו, לרוב הצרות אשר יתקפוהו, עד אשר ימות מדאגתו, או יהרוג עצמו, או שימהר לעבוד עבודה זרה, כדי שיימלט מאותה צרה.

וכאשר תבוא על צדיק תלאה או צרה, יאמר, עוונותי הטו אלה ומידי היתה זאת אלי, אני עשיתי ואני אשא, חייב אני לקבל כל זה, כי הבורא לא עשה לי רע, וחלילה לאל מרשע, אך אני הריעותי לעצמי. ויאמר, מי יודע, אם הבורא מייסרני מרוב חמלתו עלי, או אם הצרות האלה הן לטובתו או לכפר בהן עווני, או למען לא יהיה לי פנאי להתעסק במעשים רעים, או לתת לי שכר עליהם, או לינצל בשבילן ממיתה משונה, או מצרות אחרות גדולות מאלה.

וכאשר יימלט הרשע מצרתו ויצא לרווחה, ויסור פחדו, ויאמר בלבו, עתה אוכל להשלים כל עסק אשר החילותי ועתה אתענג כפי אשר יגעתי, ואעשה שמחה גדולה וסעודות בעבור כי נמלטתי, ואעשה לנפשי כל הנאות אשר אוכל.

והצדיק, כאשר יצא מצרה לרווחה, יתן הודאות לאל, ויאמר בלבו, במה אאמין כי לא יבואו עלי צרות אחרות, הברוב צדקתי וחסדי, ומי יודע אם לא נמלטתי מן הצרה הזאת לעשות מעשים טובים, או להוסיף על חטאתי פשע, ובמה זכיתי למצוא חן בעיני ה', והנה המלכים יבואו עליהם צרות רבות, ואיך נמלטתי אני וניצלתי.

ואם יימלט הרשע מחולי רע, ימהר לעשות סחורות ולבנות בתים ולהתענג עם נשיו, ולחדש בגדי חמודות, ולהתחבר לגדולים, ולקנות עבדים, ולהרבות עסקים.

ואם יתרפא הצדיק, יוסיף לעשות חסדים, ולעזור דלים, ולהיכנע לאלהיו, ולהרבות תחנונים, ולשלם נדריו, ולהיטיב דרכיו ומעשיו.

ואם יעשה הרשע צדקה, תיקר נפשו בעיניו, ויתפאר בה לחביריו, ויחשוב כי אין בדורו כמוהו, ואם יימלט מצרה, יאמר כי בצדקתו נמלט.

והצדיק מעשיו בעיניו כאין, ויסתיר צדקותיו מבני אדם, ולא יתהלל בהן, והוא נבזה בעיניו, ואם יימלט מצרה, יאמר כי בחסדי האל נמלט, ולא בצדקתו.

ואם ירבו עסקי הרשע ויהיו לו מעשים רבים, לא ישקוט עד אשר ישלימם, ואין אלהים כל מזימותיו, וכאשר יהיה לו פנאי אז ילך ויתפלל, ולקרות ולהתחבר לחכמים.

והצדיק, כל אשר ירבו עסקיו, תוסיף עבודתו, ולא יחסר ממנה דבר.

ואם יהיו לרשע בנים, ילמדם מנערותם לסחור ולעשות מלאכה, לא ילמדם דברי אלהים, והצדיק ילמד לבניו תורת ה', ויוכיחם וייסרם תמיד, עליו נאמר (משלי כ) "מתהלך בתומו צדיק ואשרי בניו אחריו".

תם ונשלם שבח לבורא עולם.

ברוך ה' לעולם אמן ואמן, ברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה.